

УДК 378.016:53

DOI 10.31652/2415-7872-2020-61-167-173

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ

І. Л. Холковська

orcid.org/0000-0002-2498-1902

У статті готовність розглядається як нерозривна єдність спонукального (мотиваційного) і виконавського (процесуального) аспектів, що виступає чинником успішного виконання діяльності. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел визначено зміст і структуру готовності студентів педагогічного університету до розвитку творчого потенціалу учнів. Готовність студентів до розвитку творчого потенціалу учнів є багатокомпонентною і багаторівневою структурою, що містить чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, пізнавальний, емоційно-вольовий, діяльнісний. Визначені критерії і показники готовності студентів до розвитку творчого потенціалу учнів. Проаналізовані якості творчого педагога, що дозволяють виявляти і розвивати творчий потенціал учня. З'ясовані педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до розвитку творчих здібностей школярів.

Ключові слова: творчий потенціал, готовність до розвитку творчого потенціалу, творчі здібності, підготовка майбутніх учителів.

THE READINESS OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF STUDENTS

I. Kholkovska

In the article readiness is considered as an inseparable unity of the incentive (motivational) and performance (procedural) aspects, which is a factor of successful performance of the activity. The readiness of future teachers to develop students' creative potential is interpreted as a complex integral characteristic of the personality, which contains, in addition to general professionally important qualities, such specific components as a positive attitude to the creative potential of students, and the specific knowledge and skills required for this activity. On the basis of the analysis of psychological and pedagogical sources the content and structure of the readiness of the students of the pedagogical university to develop the creative potential of the students are determined. Students' readiness for the development of students' creative potential is a multicomponent and multilevel structure containing four interconnected components: motivational, cognitive, emotional-volitional, activity. Criteria and indicators of students' readiness to develop students' creative potential are defined. The qualities of the creative teacher that allow to identify and develop the creative potential of the student are analyzed. The pedagogical conditions of formation of future teachers' readiness for development of pupils' creative abilities are clarified: provision of free time of the teacher; material security; creation of equipped teaching rooms – a kind of teachers' creative laboratories; the presence of a favorable moral and psychological atmosphere at school; stimulating creative search for teachers; analysis and introspection of pedagogical activity; learning and generalizing the experience of teachers' creative activity; development of all areas of the teacher's personality. Possibilities of psychological and pedagogical disciplines, pedagogical practice, scientific research activity of students, training sessions as ways of forming the readiness of future teachers to develop the creative potential of students are characterized.

Keywords: readiness to develop creativity, creativity, training of future teachers.

Проблема готовності людини до різних видів діяльності розробляється вітчизняними психологами і педагогами порівняно недавно: з кінця 50-х – початку 60-х років. В усіх дослідженнях готовність розглядається як фундаментальна умова успішного виконання будь-якої діяльності [10; 11]. В той же час не можна не визнати, що складність вивчення шляхів і умов формування готовності до тієї або іншої діяльності багато в чому обумовлена відсутністю єдиного тлумачення поняття готовності.

У науковій літературі використовується поняття «психічна готовність» до діяльності. Встановлено, що будь-яка готовність містить три взаємопов'язані компоненти: 1) когнітивний, пізнавальний; 2) емоційний, 3) поведінковий [10, с. 112]. Проте більшість дослідників (В.Барко, О. Бикова, В. Бочелюк, П. Горностай, О. Керницький, П. Підкасистий, А. Тарновська та ін.) під готовністю розуміють нерозривну єдність спонукального (мотиваційного) і виконавського (процесуального) компонентів [16, с. 12].

Як справедливо стверджують М. Дяченко і Л. Кандилович, психологічна готовність є істотною передумовою цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості й ефективності. Вона дозволяє людині успішно виконувати свої обов'язки з найбільшим ефектом, використовуючи при цьому свої знання, досвід, особисті якості, зберігаючи самоконтроль і перебудовуючи свою діяльність за умов появи непередбачених обставин. Розглядаючи готовність як стійку характеристику особистості, названі вище автори в її

структуру включають: 1) позитивне ставлення до того або іншого виду діяльності, професії; 2) адекватні вимоги діяльності, професії, риси вдачі: здібності, темперамент, мотивації; 3) необхідні для успішної діяльності знання, навички, вміння; 4) стійкі, професійно важливі особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів [11].

Не зважаючи на в чомусь відмінні концептуальні підходи, всі дослідники розглядають готовність як необхідну передумову успішної діяльності людини [2; 4; 5; 6; 7; 9; 10; 11].

Деякі науковці розглядають проблему готовності у вузчому плані. Л. Чеховською вивчалася готовність учителя використовувати проектне навчання на уроках української літератури з метою розвитку творчої особистості школяра [18]. М. Гончаренко аналізував компоненти готовності вчителя до формування творчої активності учнів на уроках музичного мистецтва [5]. О. Максимович запропонувала педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів початкової школи [13]. С. Дубовий розглядає готовність педагога до позакласної роботи з формування творчої особистості дитини [9].

Аналіз різних джерел свідчить про зростаючий інтерес у науці і практиці до питань розвитку педагогічної творчості і вдосконалення підготовки вчителя до формування творчих здібностей учнів: її загальних проблем (Н. Кузьміна, І. Форостюк, та ін.), творчої природи пізнання (В. Біблер, А. Брушлинський, В. Давидов, Л. Занков та ін.), суті педагогічної творчості (В. Загвязинський, В. Кан-Калик, М. Потапашник та ін.). В них обґрунтовується ідея вивчення творчості як механізму розвитку особистості (Д. Богоявленська, Ю. Кулюткін та ін.), умов зародження творчості в процесі навчання в школі (І. Бех, С. Бондаренко, Л. Якубова та ін.), розвитку творчості у ЗВО (О. Акімова, С. Бондаревська, І. Періг, В. Фрицюк та ін.), творчого рішення виховних завдань (М. Костолович, В. Сластьонін, А. Яковлева та ін.). Опису досвіду становлення інноваційних шкіл різного типу і розвитку в них творчого потенціалу педагогів присвячені праці відомих педагогів-практиків минулого і сьогодення (О. Захаренко, В. Караковський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, А. Тубельський, С. Хозе та ін.).

Вирішення поставленої в цій статті проблеми вимагало звернення до аналізу цих досліджень з метою визначення позицій щодо розуміння сутності і структури готовності майбутніх учителів до роботи з розвитку творчих здібностей дітей.

Мета статті: охарактеризувати суть, структуру готовності майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу школярів, запропонувати шляхи її формування у процесі професійної підготовки.

Готовність до розвитку творчого потенціалу учнів як до одного з видів педагогічної діяльності є складною характеристикою особистості вчителя. Вона має властивості загальної готовності до педагогічної діяльності. В той же час властива їй специфіка обумовлює необхідність спеціального її розгляду. Для з'ясування цієї специфіки ми вивчали документи про освіту, в яких відображено питання розвитку творчості учнів, вимоги до підготовки педагогічних кадрів [12]. Згідно з цими документами формування творчого потенціалу учнів є складовою частиною діяльності вчителя. В той же час проведений нами аналіз спеціальної літератури свідчить про незначну кількість досліджень з формування педагогічних умінь і навичок студентів у процесі професійної підготовки як найважливішого структурного компонента даної готовності. В наукових працях недостатньо розкривається діалектичний характер процесу формування педагогічних умінь, умови використання тих або інших методів для їх розвитку.

Як відомо, педагогічні вміння є формою функціонування теоретичних знань. У педагогічних уміннях реалізуються передусім психолого-педагогічні знання як про цілі, завдання, принципи, суть, методи і прийоми навчання і виховання, так і про способи організації педагогічного процесу. В них реалізуються також теоретичні знання зі спеціальних і суспільних дисциплін.

Для успішного вирішення того або іншого практичного завдання вчителю необхідно послідовно виконати певну кількість дій. Встановлено, що педагогічна діяльність здійснюється на двох рівнях: емпіричному і свідомому. Стисло охарактеризуємо їх. Емпіричний рівень передбачає оволодіння лише зовнішньою предметною діяльністю, коли студенти визначають спосіб дій на підставі лише логіки практичних дій (спочатку роблять, потім аналізують). Зрозуміло, що логіка практичних дій не розкриває закономірні зв'язки між компонентами педагогічного процесу. Тому студенти зазвичай не можуть обґрунтувати, які способи впливу і чому були обрані в цій ситуації, вони лише копіюють дії інших людей або наслідують методичні вказівки викладачів.

Свідомий же рівень освоєння діяльності передбачає, згідно з дослідженнями С. Рубінштейна, О. Леонтьєва та ін., що зовнішня предметна практична діяльність випереджається внутрішньою теоретичною, тобто здійснюється осмислення мети впливу, очікуваних результатів, передбачуваних дій, умов їх виконання. С. Рубінштейн писав: «Співвідношення мети і умов визначає завдання, яке має бути дозволене дією. Свідома людська дія – це більш менш свідоме рішення задачі» [15, с. 152].

Видатні педагоги різних епох підкреслювали загальну думку про те, що будь-яке педагогічне явище відбувається в певних конкретних умовах, врахування яких є необхідністю в професійній діяльності вчителя. Вибір учителем потрібного способу або прийому роботи залежить від особливостей колективу, з

яким він працює, від вікових та індивідуальних особливостей особистості учня. Складність, динамічність, різнобічність, творчий характер педагогічної праці обумовлюють необхідність свідомого і творчого застосування різноманітних прийомів і способів роботи, пошуку оптимальних шляхів вирішення поставлених завдань. У той же час, специфічні особливості педагогічної діяльності визначають практичну значущість автоматизації низки стереотипних дій учителя, роль педагогічних навичок. Так, піддаються автоматизації деякі організаційні вміння і педагогічна техніка, наприклад, техніка і культура мовлення (голос учителя, тон, дикція), міміка, манера триматися в класі, деякі прийоми підтримки уваги учнів у класі, прийоми застосування технічних засобів навчання, робота зі шкільною документацією, навички спілкування.

Педагогічна діяльність, будучи сплавом науки і мистецтва, завжди передбачає творчість. Особливість же її полягає в тому, що змістом є допомога (формування, виховання) у становленні особистості, що завжди є неповторною, унікальною. У педагогіці розрізняють практичну діяльність і наукову творчість, яка передбачає передусім відкриття, виявлення раніше не пізнаних закономірностей навчання, виховання, розробку високоефективних методик і теорій, що дозволяють вирішувати завдання сучасної школи, прогнозування тенденцій її розвитку.

Оскільки творчість у практичній діяльності вчителя, вихователя різнопланова, то можна говорити про рівні творчості (В. Загвязинський, М. Поташник та ін.). Прояви творчості різноманітні: нестандартні підходи до вирішення проблем; розробка нових методів, форм, прийомів, засобів і їх оригінальних поєднань; ефективне застосування педагогічного досвіду в нових умовах; удосконалення, раціоналізація, модернізація відомого відповідно до нових завдань; вдала імпровізація на основі як точного знання і компетентного розрахунку, так і високорозвиненої інтуїції; бачення різноманітності варіантів вирішення однієї і тієї ж проблеми і вибір оптимального; трансформація методичних рекомендацій, теоретичних положень у конкретні педагогічні дії тощо. Загальновизнано, що вищим рівнем творчості в практичній діяльності є створення принципово нових, високоефективних систем навчання, виховання і розвитку школярів. Найчастіше педагогічна творчість, згідно з дослідженнями і спостереженнями, розвивається стихійно, нецілеспрямовано [1, с. 20].

Проведений нами аналіз досліджень [2; 4; 5; 6; 16; 17] показав, що управління розвитком творчості вчителів розпочинається зі створення необхідних умов: забезпечення вільного часу вчителя, матеріальна забезпеченість, створення оснащених методичних кабінетів, які є творчими лабораторіями вчителів. Для розвитку творчості не менш важливі наявність сприятливої морально-психологічної обстановки в школі, творчої атмосфери в колективі, стимулювання творчого пошуку і праці вчителя, його потреби в самовираженні і самоствердженні, аналіз і самоаналіз педагогічної діяльності, накопичення і вивчення досвіду творчої діяльності вчителів-колег, розвиток усіх сфер особистості вчителя – все це, на думку дослідників [7; 17], підвищує вірогідність творчих рішень, оскільки, як відомо, тільки творчий учитель здатен виховати творчу особистість дитини.

Ми згодні з думкою О. Доніної і Н. Кузнецової щодо якостей творчого педагога, що дозволяють виявляти і розвивати творчий потенціал учня: націленість на формування творчої особистості школяра, педагогічний такт, здатність до емпатії (співчуття, співпереживання), заохочення вчителем дитячої уяви, артистизм, розвинене почуття гумору, вміння ставити цікаві, несподівані, парадоксальні, цікаві питання, створювати проблемні ситуації, вміння стимулювати запитання дітей [8]. Тільки ті вчителі, які характеризуються яскравою індивідуальністю і креативністю, можуть виступати не просто джерелами і передавачами інформації, а свого роду каталізаторами особистісного зростання учнів [3, с. 52].

Досліджуючи питання становлення творчої індивідуальності педагога, А. Тарновська намагається визначити його через сфери прояву індивідуальності людини (діяльність, спілкування, поведінка) і акцентує увагу на тих якостях, на яких вона ґрунтується: світогляд, самостійність, самосвідомість, і робить висновок, що тільки зріла, товариська людина, яка виробила власну систему цінностей, може знайти адекватні засоби самовираження, стати творчою індивідуальністю. Науковець досить детально викладає характеристику обставин, що гальмують прояв учителем творчості у своїй роботі і призводять до перетворення його на функціонера. Узагальнюючи теоретичні положення, викладені в авторефераті дисертації, можна дійти висновку, що становлення творчої індивідуальності майбутніх учителів може відбутися за умов перебудови системи їх підготовки, пошуку нових технологій, здатних забезпечити вирішення цього складного завдання, де початковою ланкою повинна стояти робота, що стимулює усвідомлення студентом своєї унікальності і прийняття ним гуманістичних установок, в першу чергу, прийняття себе самого й інших [16].

Поза сумнівом, що творча діяльність педагога передбачає здійснення інноваційних процесів. У зв'язку з цим, С. Морозов і П. Підкасистий стверджують, що потрібна особлива підготовка вчителя до цієї інноваційної діяльності, що вимагає відповідних змін у діючих програмах педагогічних закладів вищої освіти, переосмислення самого поняття творчості вчительських мас (оскільки в дореформений час

творчість учителя розумілася як активне, осмислене і своєчасне впровадження пропонованих рекомендацій у практику школи), формування в студентів і професорсько-викладацького складу ЗВО потреби в інноваційній діяльності (створивши матеріальну зацікавленість в останніх), визначення шляхів і засобів виховання інтересу до науково-педагогічної інформації, організації викладання педагогічних дисциплін таким чином, щоб воно приводило в дію внутрішні сили студента, вчило їх мислити, формування в них потреби в педагогічній теорії [14, с.88-93].

Вивчаючи дослідження з проблеми підготовки педагогів до роботи з формування в школярів творчих здібностей, ми визначили наш підхід до розуміння готовності студентів університету, майбутніх учителів, до формування творчого потенціалу учнів: це складне інтегроване утворення, що містить, окрім загальних професійно важливих якостей, такі специфічні компоненти, як позитивне ставлення до розвитку творчого потенціалу школярів і необхідні для цієї діяльності специфічні знання і вміння.

Готовність студентів педагогічного університету до формування творчого потенціалу школяра характеризується багатокомпонентною і багаторівневою структурою, основу якої складають чотири взаємопов'язані компоненти: *мотиваційний, пізнавальний, емоційно-вольовий, діяльнісний*.

Мотиваційний компонент досліджуваної готовності визначає ставлення до діяльності з формування творчого потенціалу школяра, його здатності до творчості. Цей компонент сприяє розвитку різноманітних пізнавальних, професійних мотивів та інтересів майбутніх учителів, враховує індивідуальні потреби, інтереси і схильності молоді, що навчається, створює високу особисту зацікавленість, формує потребу в підвищенні своєї професійної підготовки, потребу в професійно-особистісному і творчому рості, бажання самовдосконалення. До ціннісно-мотиваційної сфери ми відносимо також творчу спрямованість особистості майбутнього педагога, його прагнення до інновацій у педагогічному процесі, почуття нового, здатність до взаємодії в творчому процесі з школярами. Позитивне ставлення до такого виду педагогічної діяльності як формування творчого потенціалу школярів виступає найбільш значущою і визначальною складовою цієї готовності. Ця складова, як й інші, що утворюють у своїй єдності готовність до формування в школярів здатності до творчості, є, у свою чергу, складним утворенням. Вона містить усвідомлення значущості і необхідності формування творчого потенціалу школярів як свого професійного обов'язку, інтерес до цього виду педагогічної діяльності, прагнення до її здійснення на високому рівні. Ці складові мотиваційного компоненту є основними, оскільки визначають суть позитивного ставлення студентів університету, майбутніх учителів до цього виду педагогічної діяльності.

Пізнавальний компонент готовності студентів до формування творчого потенціалу школярів містить сукупність необхідних для названої діяльності інтегрованих знань.

Емоційно-вольовий компонент передбачає виховання цілеспрямованості, наполегливості, працездатності, впевненості в собі, самоорганізації, самоконтролю, вміння долати труднощі, перешкоди, що виникають у процесі вирішення різноманітних проблем і ситуацій у професійній діяльності педагога.

Діяльнісний компонент відображає синтез теоретичних, методичних і практичних знань, розумових і практичних дій, спрямованих на здійснення педагогами своїх функцій у педагогічному процесі.

Важливим кроком на шляху вирішення поставленої проблеми стала розробка *критеріїв і показників готовності студентів до формування творчого потенціалу школярів*. Аналіз літератури і матеріалів передового педагогічного досвіду дозволив виокремити, разом із загальними критеріями і показниками готовності, і такі, що характеризують міру сформованості готовності і прояву студентами творчості. Такими *критеріями* виступають: інтерес до педагогічної діяльності з формування творчого потенціалу школярів; розуміння значення творчості в становленні особистості, її життєдіяльності; вміння організувати творчу діяльність учнів; вміння створювати для кожного школяра ситуацію успіху; вміння створювати психологічно сприятливий для творчості клімат; вміння аналізувати досвід творчої діяльності; вміння використовувати методи і прийоми творчого процесу; вміння розвивати навички самоорганізації школярів; вміння розвивати спостережливість школярів; вміння стимулювати творчу активність й ініціативу учнів; новизна, оригінальність способів вирішення творчих завдань; ініціативність, творча активність майбутнього вчителя.

Критерії названої готовності були покладені в основу підготовлених програм спостереження за її проявами і розробки спеціального діагностичного інструментарію для вивчення рівня її сформованості. Подальше дослідження кола знань і вмінь майбутніх учителів є необхідною і достатньою умовою організації підготовки студентів педагогічного університету до самостійної трудової діяльності, до вдосконалення педагогічної майстерності, до успішної роботи з формування творчого потенціалу учнів сучасної школи. За результатами проведеного нами анкетування, після вивчення студентами традиційного курсу педагогіки і виробничої практики в школі на питання «Чи задоволені Ви своєю підготовленістю до роботи з формування творчого потенціалу школяра?» з 82 студентів 12% відповіли позитивно, а 89% опитаних висловили своє незадоволення. Вони пояснили неготовність відсутністю необхідних для цієї роботи знань і вмінь, а саме: знання психолого-педагогічних основ формування творчого потенціалу

школяра і вмінь використовувати їх у своїй роботі (86% опитаних). Лише 11% студентів змогли вказати основні етапи творчого процесу, 14% виявили знання лише деяких методів і педагогічних умов формування у школярів здатності до творчості, активізації їх творчого мислення; у 34% опитаних виявлені утруднення у визначенні прийомів і способів створення психологічно сприятливого для творчості клімату в педагогічному процесі. На відсутність знань і вмінь здійснювати психолого-педагогічну діагностику творчих можливостей учнів вказало 96% студентів, що брали участь в опитуванні.

У процесі дослідження нами були використані нестандартні педагогічні ситуації, що пропонувалися студентам 3-го курсу. Отримані дані свідчать про те, що рівень готовності майбутніх учителів до формування творчого потенціалу школяра недостатній для ефективної і результативної роботи. Лише 26% опитаних з 74 чоловік охарактеризували і вирішили запропоновані творчі завдання, з них 14% змогли знайти нестандартні рішення, 11% виявили вміння формулювати творчі завдання; 23% продемонстрували вміння складати питання, що стимулюють прояв творчої активності школярів. Тільки 8% опитаних виявили обізнаність з окремими методами і прийомами формування творчого потенціалу школярів різних вікових груп, педагогічними умовами і особливостями цього процесу.

Більшість опитаних – 96% – поділяють думку про те, що творчість відіграє важливу роль у житті людини, в різних галузях її діяльності, 98% вважають, що творчості можна навчити. Переважна більшість 89% зазначили традиційний і одноманітний характер уроків у загальноосвітній школі, що зводилися, в основному, до заучування навчального матеріалу і його подальшого відтворення. Недивно тому, що на питання про те, «Який вплив мала школа на розвиток ваших творчих можливостей?» опитані в основному відповіли: «важко сказати», «не знаю», «ніякого», «утруднююсь пригадати». Тільки окремі студенти, відсоток яких склав 9%, засвідчили певний вплив школи, окремих учителів, що залишили, як потім з'ясувалося, помітний слід у їх житті, і охарактеризовані ними як неординарні і яскраві особистості.

Реальні зміни, що відбуваються в нашому житті, вимагають практично постійної активності, проявів нестандартності, творчості у вирішенні щоденно виникаючих проблем і нестандартних ситуацій як в освітньому процесі, так і в житті, є добрим стимулом розвитку і використання своїх творчих можливостей і здібностей зараз і в майбутньому, в процесі професійної діяльності. На думку майже всіх опитаних (99%) формування відповідної готовності і розвиток творчого потенціалу школярів необхідні як в освітньому процесі школи, так і ЗВО. Роздумуючи про свої творчі можливості, 38% висловили впевненість у наявності у них таких можливостей, 14% майже впевнені, що такі в них є, 41% не були впевнені, а 11 % констатували відсутність у них таких якостей.

Досвід педагогічної роботи у ЗВО свідчить, що підготовці майбутніх учителів до роботи з формування творчого потенціалу учнів слугує весь освітній процес у ЗВО. Знання, що набуваються студентами, вміння, навички зміцнюють основи педагогічних умінь, необхідних для формування у школярів здатності до творчості. Крім того, як показало дослідження, в цілому освітній процес у ЗВО містить значні можливості для розвитку і стимулювання творчого мислення і активності студентів.

Особливе місце в досліджуваному процесі займають різні види педагогічної практики, що передбачені діючим навчальним планом на II – IV курсах (пропедевтична, позашкільна, виробнича). Її значення неможливо переоцінити як в професійно-педагогічній підготовці в цілому, так і в підготовці до формування творчого потенціалу школярів, здатності до творчості. Педагогічна практика дозволяє органічно і цілісно поєднати теоретичне навчання студентів з їх майбутньою професійною діяльністю, забезпечити поєднання педагогічної науки і практики, розвиває педагогічну творчість майбутніх учителів. В процесі проходження педагогічної практики студенти мають можливість опановувати вміння і навички організації культурного змістовного дозвілля школярів, роботи в школі за фахом, застосовувати отримані знання в організації позаурочної діяльності учнів з предмету, виховної практики, залучатися до різнопланової творчої роботи, що відбувається в школі, активно включатися в дослідницьку роботу, у тому числі пов'язану з написанням курсових і дипломних робіт з педагогіки. Майбутні вчителі можуть активно апробувати свої творчі здібності, вміння налагодження співпраці, ефективної взаємодії з дітьми, педагогами, батьками, розвивається ціннісно-мотиваційна сфера особистості і в цілому творчий, особистісний потенціал майбутнього педагога.

Позааудиторна робота створює значні можливості для цілеспрямованого формування особистості, розвитку творчого потенціалу, якостей і вмінь, необхідних кожному вчителю для формування творчого потенціалу школяра, сприяє успішному оволодінню педагогічною професією. У студента відбувається накопичення досвіду творчих практичних рішень, що робить його вільнішим у виборі власних рішень, у тому числі і педагогічних [2]. Відбувається тренування студентів у вмінні обстоювати свою думку в дискусії, у прийнятті самостійних рішень, зростає активність майбутніх учителів, зокрема участь у різноманітних видах діяльності, що дозволяє відчувати успіх, сформувати позитивне ставлення до пошуків нового, оригінального, виникає потреба в самоаналізі, усвідомленні й оцінці власного досвіду в процесі взаємодії з різними людьми.

У здійсненні цілеспрямованої підготовки до названого аспекту педагогічної діяльності ми бачимо велику роль і важливе значення курсових і дипломних робіт, а також позааудиторної і самостійної роботи студентів. Тематика курсових і дипломних робіт з предметів психолого-педагогічного циклу, у певній своїй частині, присвячена проблемам розвитку творчого мислення, творчих здібностей особистості, гуманізації освіти. Важливим засобом формування досліджуваної нами готовності майбутніх учителів є спеціальний тренінг творчого мислення і поведінки. Такий психолого-педагогічний тренінг може проводитися у межах тієї або іншої навчальної дисципліни («Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності»).

Аналіз досліджень і педагогічного досвіду свідчать, що предмети психолого-педагогічного циклу відіграють важливу роль у становленні і розвитку особистості майбутнього вчителя, у формуванні його загальної і професійної культури, що дає імпульс до роздумів, спонукає до творчої переробки знань, що стосуються закономірностей розвитку, навчання, виховання школярів, розвивають і збагачують творчий потенціал самого студента-майбутнього педагога, забезпечують можливість самореалізації особистості, основу становлення педагога-творця. Вони дозволяють формувати методологічну культуру педагога, його мислення, що спирається на психологічні і педагогічні знання; дають можливість виробляти стратегію професійного і творчого розвитку; розвивають творчі здібності учителя [4].

У процесі професійної підготовки до формування творчого потенціалу школяра предмети психолого-педагогічного циклу позитивно впливають на розвиток основних властивостей творчого мислення майбутніх учителів: гнучкість, нетривіальність (вміння пошуку нових підходів до вирішення творчих завдань); широту (можливість залучення знань з різних галузей); критичність (здатність правильно оцінювати об'єкт дій власної діяльності); глибину (міру проникнення в суть явищ); відкритість (доступність мислення до різного роду ідей і суджень); антиципацію (мислення з передбаченням); незалежність (здатність самостійно і оригінально сформулювати і вирішити творчі завдання, не піддавшись сторонньому впливу, відстоявши свою творчу позицію); реверсивність (вміння транспонувати розумовий ланцюг у зворотному напрямі); емпатійність (вміння проникнути в хід думок іншої людини); асоціативність (здатність, що відіграє істотну роль у різних інтелектуальних уміннях і навичках).

Література

1. Бех І. Своєрідність художньої творчості особистості: Психологічні акценти / І. Бех // Мистец. та освіта. – 2012. – №1. – С. 20-21.
2. Волошина О.В. Використання проектних технологій навчання при викладанні дисциплін педагогічного циклу. / О.В. Волошина // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 44. – Вінниця, 2015. – С. 41-44.
3. Галузяк В. М. Педагогічна підтримка розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів / В. М. Галузяк // Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: монографія / Акімова О.В., Галузяк В.М. [та ін.] – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – С. 40-80.
4. Галузяк В.М. Сутність і структура педагогічної компетентності вчителя / В. М. Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 48. – Вінниця, 2016. – С. 37-46.
5. Гончаренко М. М. Формування творчої активності на уроках музичного мистецтва : виховання творчої особистості / М. М. Гончаренко // Мистец. в шк. – 2013. – № 2. – Фаховий сервер. – № 5. – С. 16 (6-8).
6. Гриненко І.В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки: дис. канд. пед. наук / І.В. Гриненко. – Тернопіль, 2008. – 192 с.
7. Гусева Т.П. Психологічні засоби розвитку креативності майбутніх учителів філологічного профілю: дис. .. канд. психол. наук / Т.П. Гусева. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2006.
8. Доніна О.І. Розвиток креативності в умовах сучасної особистісно-орієнтованої освіти / О.І. Доніна, Н.І. Кузнєцова // Журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2010. – №3.
9. Дубовий С. Роль позакласної роботи у формуванні творчої особистості учня / С. Дубовий // Рідна шк. – 2012. – № 3. – С. 61-63.
10. Дурай-Новачова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. .. д-ра пед. наук / К.М. Дурай-Новачова. – М., 1983. – 32 с.
11. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: Изд-во БГУ, 1978. – 175 с.
12. Закон України «Про вищу освіту» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38.
13. Максимович О. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей / О. Максимович // Почат. освіта. – 2011. – № 28. – Метод. порадник. – 2011. – Вип. 7. – С. 14-16.
14. Морозов Е.П. Подготовка учителя к инновационной деятельности / Е.П. Морозов, П.И. Пидкасистый // Советская педагогика. – 1991. – № 10. – С.88-93.
15. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1976. – 412 с.
16. Тарновская А.С. Формирование психологической готовности студентов университетов к педагогической деятельности в школе: автореф. дис. ... канд психол. наук / А.С. Тарновская. – К.: НИИ психологии УССР, 1991. – 20 с.

17. Холковська І.Л. Методика виховної роботи з обдарованими дітьми / І.Л. Холковська. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. – 172 с.
18. Чеховська Л. Проектне навчання на уроках української літератури і розвиток творчої особистості / Л. Чеховська // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2009. – № 10. – С. 15-20.

References

1. Bekh I. Svoieridnist khudozhnoi tvorchosti osobystosti: Psykholohichni aktsenty / I. Bekh // Mystets. ta osvita. – 2012. – #1. – S. 20-21.
2. Voloshyna O.V. Vykorystannia proektnykh tekhnolohii navchannia pry vykladanni dystsyplin pedahohichnoho tsykladu. / O.V. Voloshyna // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia. – Vypusk 44. – Vinnytsia, 2015. – S. 41-44.
3. Haluziak V. M. Pedahohichna pidtrymka rozvytku osobystisnoi zrilosti maibutnikh uchyteliv / V. M. Haluziak // Osobystisno-profesiinyi rozvytok maibutnoho vchytelia: monohrafiia / Akimova O.V., Haluziak V.M. [ta in.] – Vinnytsia: TOV «Nilan LTD», 2014. – S. 40-80.
4. Haluziak V.M. Sutnist i struktura pedahohichnoi kompetentnosti vchytelia / V. M. Haluziak // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.Kotsiubynskoho. Serii: «Pedahohika i psykholohiia». Vypusk 48. – Vinnytsia, 2016. – S. 37-46.
5. Honcharenko M. M. Formuvannia tvorchoi aktyvnosti na urokakh muzychnoho mystetstva : vykhovannia tvorchoi osobystosti / M. M. Honcharenko // Mystets. v shk. – 2013. – # 2. – Fakhovyi server. – # 5. – S. 16 (6-8).
6. Hrynenko I.V. Pedahohichni umovy rozvytku kreatyvnosti maibutnikh uchyteliv humanitarnoho profilu u protsesi fakhovoi pidhotovky: dys. kand. ped. nauk / I.V. Hrynenko. – Ternopil, 2008. – 192 s.
7. Husieva T.P. Psykholohichni zasoby rozvytku kreatyvnosti maibutnikh uchyteliv filolohichnoho profilu: dys. .. kand. psykhol. nauk / T.P. Husieva. – K.: Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy, 2006.
8. Donina O.I. Rozvytok kreatyvnosti v umovakh suchasnoi osobystisno-orientovanoi osvity / O.I. Donina, N.I. Kuznietsova // Zhurnal «Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku». – 2010. – #3.
9. Dubovyi S. Rol pozaklasnoi roboty u formuvanni tvorchoi osobystosti uchnia / S. Dubovyi // Ridna shk. – 2012. – # 3. – S. 61-63.
10. Duraj-Novakova K.M. Formirovanie professionalnoj gotovnosti studentov k pedagogicheskoy deyatel'nosti: avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk / K.M. Duraj-Novakova. – M., 1983. – 32 s.
11. Dyachenko M.I. Psihologicheskie problemy gotovnosti k deyatel'nosti / M.I. Dyachenko, L.A. Kandybovich. – Minsk: Izd-vo BGU, 1978. – 175 s.
12. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» / Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, # 37-38.
13. Maksymovych O. Pedahohichni umovy rozvytku tvorchykh zdibnostei / O. Maksymovych // Pochat. osvita. – 2011. – # 28. – Metod. poradnyk. – 2011. – Vyp. 7. – S. 14-16.
14. Morozov E.P. Podgotovka uchitelya k innovacionnoj deyatel'nosti / E.P. Morozov, P.I. Pidkasistyj // Sovetskaya pedagogika. – 1991. – № 10. – S.88-93.
15. Rubinshtejn S.L. Problemy obshej psihologii / S.L. Rubinshtejn. – M.: Pedagogika, 1976. – 412 s.
16. Tarnovskaya A.S. Formirovanie psihologicheskoy gotovnostistudentov universitetov k pedagogicheskoy deyatel'nosti v shkole: avtoref. dis. ... kand psihol. nauk / A.S. Tarnovskaya. – K.: NII psihologii USSR, 1991. – 20 s.
17. Kholkovska I.L. Metodyka vykhovnoi roboty z obdarovanyymi ditmy / I.L. Kholkovska. – Vinnytsia: TOV «Nilan LTD», 2018. – 172 s.
18. Chekhovska L. Proektnе navchannia na urokakh ukrainskoi literatury i rozvytok tvorchoi osobystosti / L. Chekhovska // Ukr. l- ra v zahalnoosvit. shk. – 2009. – # 10. – S. 15-20.

УДК 37-051:373.3:376:004.7

DOI 10.31652/2415-7872-2020-61-173-182

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

С. В. Чупахіна

orcid.org/0000-0003-1274-0826

У статті обґрунтовано основні аспекти створення електронного інформаційно-освітнього інклюзивного середовища, що об'єднує електронні інформаційні ресурси та електронні освітні ресурси. Проаналізовано актуальні дослідження щодо інформатизації освіти та розглянуто характеристики інформаційного середовища закладу освіти вченими й визначено терміни: інформаційно-предметне середовище, інформаційно-навчальне середовище, інформаційно-комунікаційне освітнє середовище, інформаційне інклюзивне освітнє середовище. Запропоновано модель формування ІКТ-компетентності майбутніх учителів початкової школи на основі організації їх взаємодії з